

BIBÓ ISTVÁN

AZ ARAB–IZRAELI VISZÁLY¹

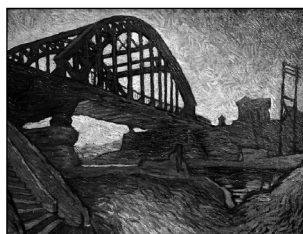
*Senki sem hajlamos annyira igazságtalanságok elkövetésére,
mint az, aki igazságtalanságok ártatlan áldozatának tudja magát.*

X. SZÁZADI ARAB VAGY ZSIDÓ BÖLCS² BAGDADBÓL VAGY JERUZSÁLEMBÓL

1. A tények³

a) Palesztina, az arab–izraeli viszály színhelye

■ (...) az ókori Szíriának Palesztina néven ismert déli része ősidőktől kezdve a népek országútja volt; e népek között azonban egy, a zsidó nép, már az ókorban kitűnt ehhez a területhez való szívós ragaszkodásával, s ezt a ragaszkodást a zsidó profetizmus formájában olyan rendkívül erős spirituális élmények és mondanivalók központi témájává tette, ami a heves nemzeti élményeket és indulatokat jól ismerő mai korunkban is feltűnőnek mondható, a nemzeti tudat jelenségét sokkal szűkebb körben ismerő ókorban pedig egyszerűen párját ritkította. Már az ókorban három ízben „érkezett meg” a zsidó nép erre a földre mint az „ígéret földjére”:⁴ először mitikus pásztorfejedelmek vezetése alatt csekély számú jövevénycsoportként Mezopotámiából; másodsor függetlenséget kereső és egy kiformalódóban lévő egyistenhitet őrző harcias törzsszövetségként az egyiptomi elnyomás elől; harmadszor pedig a babiloni fogság nemzeti szerencsétlensége után egy hangsúlyozottan vallásilag szervezett közösségként, mely az egyistenhitet immár a környező „pogány” világgal tudatosan szembe forduló meggyőződés erejével vallotta. Két ízben is alakultak ezen a területen némi politikai súllyal is rendelkező zsidó királyságok, de egyikük sem bizonyult sem különösebben szilárdnak, sem különösebben hosszú életűnek. A zsidóság nem volt egyik ott-tartózkodása idején sem kizárólagos lakosa az egész területnek: első otltélé alatt kifejezetten jövevény volt, második otlletét meg kellett osztania a kánaánitákkal és filiszteusokkal,

**...olyan választási
lehetőségek elé állítani
az arab államokat,
melyek szükségképpen
előidéznék a reálisabb
felfogásuk előtérbe
kerülését...**

a harmadikat pedig a csak félig-meddig zsidó szamaritánusokkal, valamint az egy mást követő perzsa, macedón–görög és római birodalmak népegyvelegével. Végül a római uralom alatt a zsidó nép a pogányság minden formáját mereven elutasító magatartásával sikeresen megszerezte a birodalom legkezelhetlenebb népcsoportjának hírnevét, s egymást követő felkelései után bekövetkezett harmadik, hosszú időre véglegesnek látszó elűzetése és szétszórattatása.

Palesztina ezután néhány évszázadra a keleti római birodalom és a keleti kereszténység területe lett, etnikailag kevert, de a felületes hellenizálás máza alatt túlnyomóan továbbra is szemita jellegű lakossággal. Az *iszlám* megszületése nyomán létrejött *arab világbirodalom* ezt a területet az elsők között hódította meg, és csaknem teljesen arabná és muzulmánná tette, amin nem változtatott egészen a 20. század elejéig sem a több hullámban jelentkező török hódítás, sem a kereszties hadjáratok és kereszties államok két évszázados közjátéka: a lakosság többsége ezerkétszáz-egyházy éven keresztül muzulmán arab maradt 10-10 százalékos keleti keresztény és zsidó kisebbséggel.

b) Zsidó diaszpóra, antiszemitizmus és cionizmus

■ (...) a legújabb kori antiszemitizmus visszahatásaként már a 19. század közepétől kezdve erjedés indult el a közép- és kelet-európai zsidóságban, melyet részben zsidó öntudatának erősebb volta, részben az elszenvedett bántalmak súlyosabb volta, részben pedig a zsidóemancipáció félutas volta vagy hiánya arra indított, hogy egyáltalán kétségbe vonja a zsidó asszimiláció lehetőségét és helyességét. Ebből a kétségből született meg az európai *cionizmus*, melynek programja szerint a zsidóknak szétszórtságukból, üldözöttségükéből és a társadalom szélére szorított életfeltételeikből eredő torz és méltatlan helyzetein csak úgy lehet segíteni, ha a zsidóság újból nemzetté válik és újból államot alapít ősi hazájában. (...) Ez az erő indult el államot alapítani egy olyan területen, mely tizenkét évszázad óta vitán kívül az arab világ része volt. Ezzel már meg is voltak adva az arab–izraeli viszály lényeges elemei.

e) Az arab–izraeli békétlenség állandósulása s a (...) harmadik és negyedik háború (...)

■ 7.b) Az 1967. évi hatnapos háborút megelőzően egyrészt egy olyan arab közhangulat alakult ki, mely mindinkább egy döntő Izrael-ellenes akcióban látta az arab nemzetalakulás nagy áttörési lehetőségét, másrészt egy olyan izraeli közhangulat, mely úgy ítélte, hogy Izraelnek az erőviszonyok döntő eltolódása *előtt* kell valamilyen áttörő sikerrel biztosítania a maga helyzetét. Így a háború okozásának kérdésén nem nagyon érdemes vitatkozni: nem vitásan az arab országok voltak azok, melyek (...) mindent megtettek, hogy Izraelt és a világot meggyőzzék egy átfogó és nagyméretű katonai akcióra való elszántságukról, még ha utólag kétség férhet is valódi elhatározottságuk mértékéhez; s nem vitásan Izrael volt az, mely a már alig-tűzszüneti állapotot egy átfogó és a meglepetés minden előnyét érvényesítő háborúra váltotta át – ezt már akciójuk azonnali és teljes sikerén is le lehet mérni. Az eredmény a Gázai övezet és a teljes Sínai-félsziget, továbbá az egész Jeruzsálem és a teljes Ciszjordánia, valamint a Golán-magaslatok elfoglalása, a Szezei-csatorna használaton kívül kerülése és több százezernyi újabb menekült: a gyorsan nyélbe ütött tűzszünetet egy fél év múlva követte az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának 1967. novemberi határozata, mely ha nem is a felek, de legalábbis a nagyhatalmak és az Egyesült Nemzetek némi korlátozott egyetértését fejezte ki: Izraelnek vissza kell térnie 1967 előtti határai közé, a hadviselő állapotot meg kell szüntetni, és minden állam részére biztosítani kell a vízi utak békés használatát és a békében és biztonságban való létezés jogát – ez az utóbbi rendelkezés tartalmazza közvetve és határozatlan fogalmazásban

Izrael elismerésének szükségességét az arab országok részéről. Izrael ezzel szemben határozottan annexiós álláspontot foglalt el: igényei a jelek szerint elsősorban Jeruzsálem egész területére és környékére, valamint stratégiai érdekből a Gázai övezetre és a Golán-magaslatokra (...) terjednek ki, ezek az igények azonban eddig egyetlen nagyhatalom részéről sem találtak egyértelmű támogatásra; Izrael a megszállt területeken, néhány tüntető zsidó telepítéstől⁵ eltekintve, két alkalommal próbált kész helyzeteket teremteni: az egyik Jeruzsálem óvárosának bekebelezése⁶ volt, melyet az Egyesült Nemzetek elítélt, a másik a Gázai övezetben lévő háromszázezer menekültnek Ciszjordániába való telepítése;⁷ visszafordíthatatlan s e területek sorsát eldöntő tényé eddig egyik sem vált;

c) az 1973. évi őszi háború során a hadiállapot meg nem szűnt voltát valló egyiptomiak ragadták magukhoz a kezdeményezés előnyét, s a szokásos tűzszünet bekövetkezett, mielőtt az izraeliek lényegesen meg tudták volna fordítani a hadműveletek sorsát; így a tűzszünetet követő csapatelválasztási egyezmények⁸ révén Izrael mind Egyiptom, mind – kis részben – Szíria felé valamivel hátrább vonult, miáltal többek között a Szuezi-csatorna mindkét oldala is egyiptomi kézbe került, a csatorna megnyitásának lehetősége megnyílt, s a semleges ENSZ-csapatok újból megjelentek a szemben álló felek között; határozatba ment ezenfelül Genfben egy békeértekezlet⁹ megnyitása is, mely azonban egyelőre túl gyors sikert nem ígér.

8. Az 1973. évi háború óta kialakult helyzetet a következő új elemek jellemzik:

a) a felek álláspontjai fellazultak: a genfi békekonferencia elfogadásával Izrael eljutott a nagyhatalmi közvetítés elfogadásához, bár annexiós álláspontját nem adta fel; ugyancsak a genfi békekonferencia elfogadásával, valamint az 1947. évi felosztási javaslatra való hivatkozással egyes jelentős arab államok – bár nem mindnyájan és főleg nem a palesztin szervezetek – eljutottak Izrael állami létének hivatalos elfogadásához;

b) az arab államoknak sikerült javítaniok együttes fellépésük hatékonyságán, bár az általuk elindított olajembargó nagy hatása jelentős, rajtuk kívül álló gazdasági tényező közrehatásán is alapult;

c) a csapatelválasztási egyezmények az Egyesült Államoknak az eddiginél sokkalta aktívabb közvetítő tevékenysége mellett jöttek létre, ami a jövőre nézve is több eredményt ígér, azonban a széles körű nagyhatalmi egyetértést nem pótolhatja.

2. Értékelési szempontok

c) A menekültek kérdésének értékelése

■ Az arab–izraeli ellentét központi ténye az, hogy az izraeli nemzet avégből, hogy összefüggő nemzeti területhez jusson, az 1949. évi fegyverszüneti szerződések szerint neki jutott területekről azok *eredeti arab lakosságát kitelepítette*. Az izraeliek kitelepítő akciójára kis híján azonos számú zsidó kitelepítése volt a válasz, s így az egyoldalú kitelepítésből kölcsönös és nagyjából arányos népcsere lett. Ennek ellenére nem jutott nyugvópontra a menekültek problémája. Izrael ugyanis, mint pionír és telepes ország, ezeket a nem várt s a cionizmus nagy áramából eddig részt nem vett bevándorlókat, még ha azoknak az európai eredetű zsidóktól eltérő, közel-keleti jellege okozott is némi problémát, végül is letelepítette, és beillesztette a maga gazdasági és társadalmi vérkeringésébe. Ezzel szemben az arab menekültek túlnyomó része a közelben nem tudott, távolabb nem is nagyon akart letelepedni, hanem a fegyverszüneti vonalat körös-körül övező menekülttáborokban – főleg a Gázai övezetben és Jordánia nyugati felén, Ciszjordániában – vegetált és vegetál. Számuk 1949 és 1967 között hatszázezerről egymillióhétszázezerre nőtt, túlnyomórészt a magas természetes szaporodás folytán, amit igazol az is, hogy az Izraelben maradt százhetven-

ezernyi arabság száma is időközben hasonló arányban nőtt háromezrezer fölé. Oly szaporodási arány ez, mely azt a fenyegető perspektívát jelenti az izraeli zsidó többség számára, hogy amennyiben a bevándorlás újabb erőteljes impulzust nem kap és az izraeli zsidók természetes szaporodása aránylag alacsonyabb marad, úgy az évezred vége felé az izraeli arab lakosság hányada az 1949–67 közötti határokon belül is a lakosság egyharmadára fog emelkedni.¹⁰(...)

d) Arab beállítottság és lelkiállapot

■ (...) Az arabok, főleg a palesztinai arabok, mindenekfelett pedig a menekültek számára az a központi jelentőségű sérelem, melyet a betelepült zsidóktól, majd az izraeli államhatalomtól szenvedtek: azok betelepültek az ő szülőföldjükre, ezernyolcszáz év óta eltemetett történelmi jogokat emlegetve és olyan sérelmekre hivatkozva, melyekben a világon mindenki másnak több része volt, mint éppen az araboknak; őket először gazdasági túlsúlyuk segítségével másodosztályú állampolgárokká tették saját szülőföldjükön, s annak elmaradt, de megszokott arculatát teljesen megváltoztatták; majd a feltámadt jogos ellenállásra válaszként őket saját hazájukból a katonai, politikai, rendőri és gazdasági erőszak minden eszközével elűldözték; nekik tehát az ebben rejülő igazságtalanságért teljes elégtételt kell kapniok, s ez nem lehet más, mint elvesztett otthonaik és értékeik s velük együtt palesztinai többségi és uralkodó helyzetük maradéktalan visszajuttatása egy arab vagy arab–zsidó palesztinai állam keretében, ahol ők jellegzetes és hagyományos vallási türelmükkel a zsidó vallású kisebbség számára is helyet engednek, feltéve, ha az lemond a cionizmusról és a további zsidó bevándorlásról. E programban magától értetődően benne taglaltatik Izraelnek államként való el *nem* ismerése és – mielőtt az erőviszonyok engedik – államként való megsemmisítése, finomabban megszüntetése is. Minél inkább érték sorozatosan vereségek a büszke, rátarti és patetikus álláspontok elfoglalására amúgy is hajlamos arabokat, annál inkább kialakult az egész arab világban egy olyan közhangulat, melynek levegőjében a legengesztelhetlenebb kisebbség írta elő a többség számára az említett, legmaximalistább programot, a feltétlen ellenállás kényszerét, a „késhegyig menő harc”, a „megsemmisítő győzelem” frazeológiáját, s teljes erkölcsi és politikai bojkottot hirdetett a bármiféle engedményre hajlamosokkal szemben. (...)

Ebben a lelkiállapotban egyszerre van jelen a tényleges katonai eredménytelenség tudata és a megsemmisítő győzelemről való ábrándozás, a más erőszakának a felháborodott felpanaszolása és oly célok dédelgetése, amelyek csak maximális erőszak útján volnának elérhetőek. (...)

Ennek az egész arab lelkiállapotnak és magatartásmódnak az alapvető belső elmentmondását csak egy olyan külső erő jelentkezése tudná felbontani és színvallásra kényszeríteni, mely világosan felkínálná nekik egy reális elégtétel lehetőségét *annak fejében*, hogy letesznek az ellenfél (Izrael mint állam) tudomásul nem vételének és lehető megsemmisítésének irreális és erőszakos céljáról. Ilyen ajánlat, melynek megtétele a legnagyobb jótétemény volna az arabok egészséges politikai fejlődése számára, eddig nem történt, bár ma létezik – csak éppen a szükséges akcióegység nélkül – az az erő, mely meg tudná tenni: a nagyhatalmak együttese, illetőleg ennek intézményes formája, a Biztonsági Tanács. (...)

(...) az egész arab nemzeti kérdés az 1967. évi veszített háború óta vált igazán *halálosan komoly dologgá*, egészen széles tömegek indulatainak mozgatójává s egy növekvő számú értelmiség emésztő gondjává. Ebből ugyanúgy megszülethetik a vezető csoportok megkomolyodása és elmélyülése, mint valamilyen veszélyes kollektív eszeveszettség. Hogy melyik fog bekövetkezni, ez részben az arabokon magukon múlik, részben azonban azon, hogy nálunknál nagyobb erők hogyan kezelik az egész ügyet az elkövetkező esztendőik folyamán.

e) Izraeli beállítottság és lelkiállapot

■ A másik oldalon nem kevésbé egészségtelen az izraeliek politikai lelkiállapota is. (...) az a beállítottság, mely úgy érzi, hogy [az izraeli] célokkal szemben való minden ellenállás vagy ellenséges magatartás, közöttük az arab ellenállás is éppen úgy elítélendő, mint bármiféle zsidóüldözés vagy antiszemitizmus. Ebben a beállításban az ellenfélnek nincs emberi arca, nincsenek méltánylandó, megérthető, emelkedett indítékai, csak alantasak, rosszhiszeműek és ostobák: a palesztinai arab, ha enged a magasabb munkabér csábításának vagy az izraeli hatalom parancsainak, ezzel csak alsóbbrendű, elmaradt, közösségi tudat nélküli szolganép voltát bizonyítja; ha viszont ellenáll, vagy a terroristákhoz csatlakozik, úgy gonosz agitátorok bábja csupán. Ez a torz beállítás valójában az öncsalás egy formája, melynek hangoztatói eltakarják maguk előtt azt a tényt, hogy ellenfelük valóban súlyos sérelmet szenvedett, és bármilyen szegény és elmaradt is, azért egészében ugyanolyan *nemzeti* igényekre jogosult, mint ők.

Az izraeliek e beállítottságában rejlő emberi keménység különösen erőssé vált azután, hogy az arab–izraeli ellentét fegyveres mérkőzések sorozatában robbant ki. Bármennyire kézenfekvő is az az izraeli hivatkozás, hogy az első háborút arab támadás, az 1967. évit pedig az Izraelnek államként való megsemmisítésére irányuló arab fenyegetőzés előzte meg, ez nem változtat azon a tényen, hogy a győzelem mindkét esetben Izraelnek adott lehetőséget arra, hogy emberek százezreit érintő erőszakos helyzeteket állandósítson. Ennek pedig az lett a következménye, hogy az izraeli közéletnek szinte dogmájává lett a hatalmi erővel való fellépés mindent megoldó és egyedül üdvözítő voltában való hit. (...) Az 1973-ban lezajlott negyedik háború (...) némi visszavonulásra készítette Izraelt, de arra nem volt alkalmas, hogy az erőben mindennekefelett bízó izraeli beállításmódot megrendítse. (...)

Ilyen körülmények között erkölcsi és politikai bojkott vagy legalábbis szükség-szerű kisebbségben maradás fenyeget mindenkit, aki az ilyen beállítottság kártékonyására rámutat, lett légyen az olyan nemzetközi erkölcsi súlyú személyiség, mint pl. Martin Buber, aki pedig belülről, Izraelből emelte fel szavát az új izraeli magatartás erkölcsi veszélyeire. Még hatástalanabbak a kívülről érkező figyelmeztetések, akár az Izraelen kívül élő zsidóktól, akár nem zsidóktól érkezzenek is. (...) szó sincs arról, hogy belátható időn belül szakítás következhetnék be Izrael és a szét-szórta élő zsidóság között, akár arról, hogy a világ sorsára hagyná Izraelt egy megsemmisítéssel fenyegető támadással szemben. Mégis Izrael arra hajlik, hogy a szét-szórta zsidóság bizonyos fokú megzavarodását és a nem zsidó világ szimpátiájának érezhető csökkenését egyszerűen új tapasztalatokként sorolja be a maga egyoldalú tapasztalatvilágába, megállapítván, hogy *Izrael egyedül van, csak saját magára számíthat*, még inkább fel kell tehát készítenie magát szellemileg az élet-halál harc alapmagatartására, materiálisan pedig az erőszak eszközeinek elszánt igénybevételére.

Ezt az egész beállítottságot, mint minden ilyen félrevezető tapasztalatot, minden látszólagos realizmusa ellenére egy alapvető irrealitás jellemzi: elsikkad belőle az a lényeges valóság, hogy Izrael katonai és politikai sikereihez saját elszántságán, készenlétéin és erőfeszítésein felül döntően hozzájárult egyrészt egy sor különleges nemzetközi konstelláció, másrészt az ellenféllel szemben való különlegesen nagyfokú társadalmi és gazdasági fejlődési szintkülönbség is. Ha e két döntő segítő tényező közül bármelyik elmarad, lecsökken vagy megszűnik, akkor Izrael harcra való készsége ugyanúgy vezethet katasztrófára, ahogyan eddig sikerekre vezetett, vagy legalábbis nem járt súlyosabb következményekkel. (...)

S ezen a ponton jutunk el az izraeli lelkiállapot egy nyíltan ritkán bevallott, de döntő eleméhez, mely eleme minden, a hatalmi erőben túlságosan bízó közösség lelkiállapotának: a *félelemhez*. (...) Nagyon nyugtalanító dolog időtlen időnkig szemben

állni egy *százmilliós embertömeget* maga mögött tudó *halálos sértődéssel*. S a legmagabiztosabb izraeliben is ott él az az aggódo és jogos gyanú, hogy Izrael mégiscsak kicsi és nem legyőzhetetlen (...)

Így alakult ki Izrael s az izraeliek mai lelki beállítottsága a legyőzhetetlenség tudatának és az egzisztenciális veszélyeztetettség tudatának az ellentétes pólusai között. Ebben a helyzetben az tenné a legnagyobb jót Izraellel, aki megtapasztaltatná vele, hogy hatalmi ereje véges; de mindezt nem mindenre elszánt ellenségekkel vívott megsemmisítő harcban, hanem nála és ellenfeleinél egyaránt nagyobb erőt képviselő, békére és konszolidációra törekvő nemzetközi erők akciója formájában. Mint tudjuk, ez az erő a nagyhatalmak együttese képében megvan, illetve meg lenne, ha akcióképes volna. (...)

g) Az 1967 előtti tényleges határ legitimálódása

■ (...) Az *első* legitimáló tényező az volt, hogy az Izraelből 1948–49. években eltávozott hétszáz-egynéhány ezernyi arab helyébe nem sok híján hétszáz ezernyi közelkeleti zsidó érkezett a különböző arab államokból. Ezáltal ez a *népcsere arányosabbá és kölcsönösebbé vált*, mint a 20. század bármely más nagyarányú lakosságáttelepítése. (...)

Az 1967 előtti határ legitimálódásának *második* tényezője az, hogy ez a határ a kölcsönös népcsere utáni húszévi folyamatos fennállás ideje alatt már egyszer, 1956-ban, *kiállott egy komoly nemzetközi válságot*, miután az izraeliek megpróbálták a határt a maguk javára megváltoztatni. E válság folyamán egyrészt az arabok – már akkor – az 1949. évi fegyverszüneti határok helyreállítására koncentrálták erőfeszítéseiket, másrészt a két legnagyobb hatalom és az összes nemzetközi szervek e határ helyreállításában találták meg a válság megoldásának és a relatív békesség helyreállításának útját. (...)

Az 1967 előtti határ legitimálódásának *harmadik* eleme az, hogy mind az 1967. évi, mind az 1973. évi háború után *az arabok részéről* visszamenőleg s immár harmadszor is *az erre a határra való visszatérés* lett az elsősorban hangoztatott *legfőbb politikai követelés*, mint ami minden további tárgyalás előfeltétele. (...)

Végül az 1967 előtti határ legitimálódásának *negyedik* tényezője az, hogy az *Egyesült Nemzeteknek e tárgyban hozott* egyetlen, valamennyire is konkrét megoldási tervet tartalmazó – 1967. novemberi – *határozata*¹¹ is az 1967 előtti határra való visszatérést jelöli meg a béke előfeltételül, s ebben lényegében egyetértés áll fenn az összes nagyhatalmak között. Ugyane határozat szerint a Közel-Keleten minden állam részére biztosítani kell a békés létezés lehetőségét, ami ki nem mondottan, de nyilvánvalóan ugyane határok között írja elő Izrael állami létének elismerését is.

Az 1967 előtti határnak ez a több tényezőtől összetevődő legitimálódása oly tény tehát, mely a mai helyzetben és még egy ideig döntő eleme lehet egy békés kibontakozásnak. (...)

Bármily nehéz is tehát, a győztes izraelieknek el kellene jutniuk annak felismeréséhez, hogy a győzelem legfőbb és legigazibb eredménye éppen annak a határnak a legitimmé válása, melyet a háború diadalmasan „túlhaladni” látszott. Ha tehát engedik, sőt erősítik azt az ellenkező irányú folyamatot, mely az 1967 előtti határ legitimitását lassan felmorzsolja, ezzel talán ezúttal ők engednek veszendőbe menni egy valószínűleg soha többé vissza nem térő kedvező lehetőséget államuk megszárdítására. (...)

h) Jeruzsálem mint szent város és helyzete a vitás felek között

■ (...) egy pártatlan fórum, ha az egész arab nemzetnek és az egész izraeli nemzetnek Jeruzsálemre mint szent városra és mint fővárosra támasztott igényét méri össze, kétségtelenül a zsidó-izraeli igényt fogja mind nemzeti, mind vallási szempontból nagyobb súlyúnak találni a mégoly indulatos arab igénnyel szemben: hiszen a zsidók számára Jeruzsálemet „szent város”-ként meg sem közelíti semmi más, ezzel szemben az arabok számára Jeruzsálem a szent városok között olyan harmadik, mely az első kettő után lényeges távolságban következik; nemzetileg és politikailag pedig egy olyan elgondolt arab részállamnak a tervezett fővárosa, mely államnak a létrejövetele egyelőre teljesen nyílt kérdés. Ha azonban szorosan azt az igényt nézzük, mely Jeruzsálemnek magának a lakossági összetételén alapszik, akkor nehéz figyelembe nem venni azt a tényt, hogy Jeruzsálem, csakúgy, mint az egész Palesztina, a 20. századig arab jellegű volt, s óvárosa az maradt mindmostanáig.

Ilyen körülmények között szinte parancsolólag vetődik fel a harmadik elképzelhető megoldás, *Jeruzsálem kettéosztása*, annál is inkább, mert az 1967 előtti határállapot – melynek legitimmé válását éppen az előző fejezetben fejtettük ki – ezt a megoldást tartalmazta. (...)

i) Az arab–izraeli viszályért való felelősség kérdése

■ Ha (...) keressük azt a pontot, ahol az arab–izraeli viszály embertelen helyzetéért való felelősséget megtalálhatjuk, akkor a felbolygatott Palesztinából kiindulva, a felbolydulást okozó cionizmuson és izraeli államalapításon továbbhaladva a cionizmust létrehozó üldözéshez, elnyomáshoz és megalázáshoz jutunk el, mint aminél meg lehet és meg kell állnunk. Ennek pedig a színhelye s egyben a felelőse az, amit ma már ritkábban használt és kevésbé határozott körvonalú valamit jelentő szóval „keresztény világ”-nak nevezhetünk. Ennek magatartása volt az, ami a cionizmus jogos visszahatását kiváltotta, s azt az annak kiváltásában semmiképpen sem részes arab világra „rászabadította”. A keresztény világ hordozza a bármilyen módon elgondolt „felelősség” mindkét lényeges elemét: egyrészt vitán kívül *okozója* mindannak, ami a cionizmushoz elvezetett, másrészt nyilvánvalóan *felróható, vétkes* – mondhatnánk úgy is, *keresztényietlen* – az, amivel okozta mindezt.

Kiegészíti ezt a felelősséget azoknak a – lényegében ugyancsak „keresztény” – hatalmaknak a felelőssége, amelyek az első világháború után a teljesen rendelkezésük alatt álló Közel-Keleten felosztási megállapodásaikkal és ellentmondó ígéreteikkel a mai helyzethez elvezető zűrzavart létrehozták.

j) A fehér ember civilizációjának felelőssége és ennek gyakorlati érvényesítése

■ A „keresztény világ” e felelőssége nagyon szép, mondhatná valaki, de kik azonosíthatók ma egyáltalán ezzel a múltbeli keresztény világgal (...)?

Azok számára, akik belülről élik át a keresztény világ számos szétesési folyamatát, az azonosítás kérdése nagyon nehezen megválaszolhatóan tűnik fel. Annál egyszerűbb a külső szemlélők, főleg a szenvedő alanyok – arabok és zsidók – számára, akik – még ha politikai érdekből időnként egyes hatalmakat támadnak, másokat pedig kímélnek is – legbelsőbb meggyőződésük szerint úgy érzik, hogy joguk van globális felelőssé tételre: csak éppen a zsidók inkább arra hajlanak, hogy ezt a felelőssé tételt globálisan a „keresztényekkel” szemben érvényesítsék, az arabok viszont inkább arra, hogy globálisan a „fehér ember civilizációjával” szemben.

A mi kérdésünk számára azonban e kettő azonos: az „egykori keresztény világ utódja” éppen a *fehér ember civilizációja*. Utódja nemcsak emberi összetételében és földrajzi elhelyezkedésében, hanem mindenekfelett abban a jellegzetes közös tulajdonságában is, hogy jelentős, hatalmas, emelkedett és meggyőző erkölcsi és társadal-

mi eszméket és programokat hirdet meg, azután utat enged annak, hogy ezek hatalmi szervezetek kötőanyagává, érdekek fedőszerveivé és hatalmi erőszak igazolóivá váljanak. Ebből született meg az az eszmei és hatalmi síkon egyszerre jelentkező megsokszorozódott *agresszivitás*, mely a fehér ember világát mind a mai napig jellemzi. Ez mozgatta a keresztes háborúkat csakúgy, mint a gyarmati hódításokat, ezzel tartotta a fehér ember a 19. században úgyszólván az egész világot az uralma alatt, s tartja még ma is a hegemoniája alatt, ezzel borította ki sarkaiból az egész többi világ fejlődését, ugyanakkor, mikor olyan impulzusokat is adott neki, melyek termékenyek és hasznosak is lehetnének, ha nem kísérné őket mindaz, amit leírtunk. A fehér ember civilizációja már érzi a mindebből fakadó óriási felelősséget (...)

(...) nem nehéz azt a szervezetet nem megtalálni, mely ezt a felelősséget elvállalni s ennek következményeit levonni képes: a *nagyhatalmaknak* az az összessége ez, mely a fehér ember civilizációjának összes hatalmi eszközeit együttesen birtokolja, ezenfelül történetesen ugyanakkor az emberiség egyetlen legitim békeszervező szervezetében a döntés lehetőségét is kezében tartja. (...)

Volna ezenfelül még egy tennivaló, mely nem annyira cselekvésben, mint inkább a nagyhatalmi álláspontok *áthangszerelésében* áll, oly értelemben, hogy csökkenteniök kellene védenecik politikai frazeológiájával való azonosulásukat és világosabban leszögezniök, miben tér el álláspontjuk védenecik álláspontjától. Az Egyesült Államok hosszú lejáratra nem tesz jót Izraellel, ha a hangsúlyt még mindig a közelkeleti katonai egyensúly fenntartására helyezi, és nem mondja meg világosan, hogy az 1967 előtti határookra való visszamenetelt komolyan érti; a Szovjetunió hosszú lejáratra nem tesz jót az arabokkal, ha a hangsúlyt az agresszió kérdésére helyezi, és nem mondja meg világosan, hogy az 1967. évi biztonsági tanácsi határozat magában foglalja Izraelnek 1967 előtti határai között való feltétlen elismerését is. (...)

k) Néhány hiábavaló szólam kikapcsolása

■ (...) Szinte szót is kár vesztegetni olyan elképzelésekre, melyek izraeli megszállás vagy hegemonia alatt – főleg Ciszjordániában – valamilyen *arab autonóm területet* vagy *vazallus államot* képzelnek el. Eleve egészségtelen és gyarmatszerű minden olyan államalakulat vagy politikai szervezet, mely merőben egy másik állam, egy másik szervezet érdekeinek szolgálatában jön létre. (...)

5. (...) veszélyes, mert mindenki által tetszés szerint értelmezhető szólam [az], mely a béke feltételei között felsorolja – önmagában teljesen helyesen – „*a palesztinai nép jogainak elismerését*”, anélkül hogy világosan megmondaná, miben állanak ezek a jogok. Enélkül is tudjuk azonban, hogy ez alatt az intranzigens palesztinai menekültálláspont az Izrael 1949. évi területére való korlátlan visszatelepedés jogát érti, vagyis valami gyakorlatilag visszacsinálhatatlant akar visszacsinálni; s azt is tudjuk, hogy ezt az izraeliek létük elleni merényletnek tekintik, és semmi körülmények között el nem fogadják. (...)

6. Hasonlóképpen hiábavaló az az előzővel rokon szólam is, mely nem vonja kétségbe az izraeli zsidó állam létezését és létjogosultságát, ellenben a jövőre nézve kívánja tőle azt, hogy *adja fel a cionizmust*, szűnjön meg a világzsidóság „állama” lenni, váljon „olyan állammá, mint a többi”, s minél inkább „hasonuljon közelkeleti környezetéhez”. (...) Ahhoz, hogy Izrael normális, nem cionista, a többihez hasonló állammá váljék, két dolog kell: az egyik az, hogy a zsidóság szerte a világban sehol se éljen olyan nyomás alatt, mely számára Izraelt emberi méltóságának menedékkévé, az „ígéret földjévé” teszi; másrészt az, hogy Izrael stabil, mind a világszervezet és a nagyhatalmak, mind szomszédai által elismert *határokkal* rendelkezék. Ehhez pedig a fenti felszólító mondatok nem elegendők. (...)

8. Hiábavaló és komolytalan az az *izraeli* – s időnként egyes nagyhatalmak nevében is kifejezett – álláspont is, mely szerint a kibontakozás csupán az érdekelt felek között *közvetlen tárgyalások* útján lehetséges, külső nagyhatalmi közbelépés nélkül. Ez a szólam úgy hangzik, mintha az érdekelt kis országokat akarná megóvni a nagyhatalmak erőszakos beavatkozásától, holott valójában egy ilyen kimenetelű háború után éppen a közvetlen tárgyalás tartalmazza a maximális erőszakot, a győztes erőszakát, s éppen a nagyhatalmak közvetítő közbelépése az, mely ezt az erőszakot mérsékelni képes. (...)

10. A másik oldalon nem kevésbé komolytalan az az *arab* álláspont, mely mindennemű kibontakozás előfeltételéül az 1967-ben elfoglalt területekről való *feltétel nélküli kivonulást* jelöli meg. Ez pont az ellentettje a 8. pontban említett izraeli követelésnek: itt Izraeltől követelik, hogy mondjon le egyetlen zálogáról, anélkül hogy tudná, mit kap ezért a lemondásért cserébe. (...)

11. Elég utalni azoknak a főleg *izraeli*, de egyáltalán bármiféle követeléseknek az elfogadhatatlanságára, melyek elvben tudomásul vesznek valamiféle legitim határvonalat, de azokon *stratégiai* okokból kívánnak bizonyos határkiigazításokat. Nem lehet elégszer ismételni azt a közhelyet, hogy minden stratégiai határ szükségképpen igazságtalan, mert elvtelenül felrúg minden érvényes határvonási szempontot, a területi sérthetlenség és történeti stabilitás szempontjait csakúgy, mint az önrendelkezési, nemzeti vagy etnikai szempontokat; s ugyanakkor káros is, mert nem érdekiegyenlítésen, hanem egyoldalú érdekkielégítésen alapul, vagyis a stratégiai határigény érvényesülése éppen a határ legitim voltát szünteti meg. (...)

12. Végül kifejezetten félrevezető az a szólam is, mely arra hivatkozik, hogy a *szerény részeredmény* többet ér, mint a létrejönni nem tudó átfogó béke, s ennek jegyében Izrael s valamelyik nehéz helyzetben lévő arab szomszédállam között *különbéke-javaslatokat* propagál; nem kevésbé haszontalan Izrael részéről is, ha ilyen javaslatokból valamiféle részelőnyt remél elérni. Az arab államok számára az izolált békekísérlet a legbiztosabb út kormányzatuk megbukásához, Izraelnek pedig nem egy arab állammal, hanem az arab világgal kell békét kötnie. Ehhez pedig ha nem is az összes arab államnak, de mindenesetre annyinak a hozzájárulása kell, amennyinek ünnepélyes és formális nemzetközi kötelezettségvállalását az arab világ érvényes megnyilatkozásaként lehet értelmezni. (...)

3. [A] végleges megoldásra irányuló nagyhatalmi akció lehetősége

a) Egy végleges béketerv gazdája és lehetséges formája

■ Ami (...) a béketerv lehetséges formáját illeti, meglehetősen határozottsággal leszögezhetjük, hogy alig van remény egyszerűen a *felek között létrejövő szabályos kétoldalú békeszerződésre* vagy békeszerződésekre.

Nem valószínű az sem, hogy ezt a szakadékot akár a nagyhatalmaktól, akár az Egyesült Nemzetektől kiinduló egyszerű *közvetítés* át tudná hidalni, amint azt a Főtitkár által kiküldött közvetítő kítűnő, kitaró és mégis eddig eredménytelennek bizonyult munkáján is le lehet mérni: a jelek szerint a közvetítés magában nem elegendő arra, hogy a fentiekben leírt lélektani görcsöket feloldani képes legyen.

Ezeket a lélektani görcsöket (...) csak egy lélektani *sokkhatás* tudná megbontani, mely porondra léptet egy eddig nem szerepelt, mert nem létezett tényezőt, a *reális nagyhatalmi egyetértést*. Méghozzá olyant, mely nem véres verítékkal kiizzadt, kétértelmű és eleve kétféleképpen értelmezhető és értelmezett *szövegeket* hoz létre, hanem valóságos, minden kétértelműségtől mentesen részletezett *béketervet* és annak keresztülvitelére alkalmas *akcióprogramot*, mely képes a felekkel mind saját erejük

végességét, mind a nagyhatalmi együttes erejének túlsúlyát sokszerűen éreztetni, és egyszerre legyen rájuk megnyugtató és kijózanító hatással.

A nagyhatalmak már megindult, de eddig messzire még nem jutott tanácskozásai jelentik tehát az egyetlen lehetséges elindulást a holtpontra való túljutás felé. A béketerv gazdájának azonban nemcsak a szükséges hatalmi és politikai súllyal kell rendelkeznie, hanem azzal a *nemzetközi jogi illetékességgel* is, mely egy felismert érdemi legitimitásnak jogi érvényességet is biztosít. A mai nemzetközi jog értelmében az ilyen fellépésre illetékes szerv nem a nagyhatalmak pusztá együttese, hanem az *Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa*; bármennyire a másodosztályú nemzetközi fórum szerepére szorították is, valahányszor kritikus nemzetközi döntések érvényességéről van szó, mégiscsak ez az egyetlen olyan fontos nemzetközi politikai szerv, melynek bizonyos határozatai más államokra – ha azok nem állandó tagsági hellyel rendelkező nagyhatalmak – hozzájárulásuk nélkül is kötelezőek. (...)

b) Egy végleges béketerv lehetséges tartalma

■ (...) egy elképzelhető reális béketerv (...) központi tartalma egyetlen „*junktim*”: az, mely kölcsönös és egyidejű feltételként szoros és elválaszthatatlan kapcsolatba hozza Izraelnek az 1967 előtti, *legitimé vált határai* közé való *visszavonulását* és Izraelnek az arab államok által e határok között államként való teljes *elismerését*, úgy, hogy mindkét követelmény a másiknak kölcsönös feltétele legyen. (...)

Ezek után tartalmaznia kell a béketervnek az 1967 előtti határnak azokat a részletkorrekcióit, melyek alkalmasak arra, hogy azt *végleges határrá* tegyék. (...) mindeme korrekcióknak együttvéve olyanoknak kell lenniök, hogy ne csökkentsék és ne tegyék kétségessé a végleges határnak az 1967 előtti „legitimálódott” határral való azonosságát, hanem éppen korlátozott és kölcsönös jellegüknél fogva ki is hangsúlyozzák azt. [...]

Az elismerés kérdésében számításba kell venni egy olyan politikai változás lehetőségét és kihatásait is, mely akár *Jordániában* juttat uralomra a palesztinai menekültszervezetekhez közel álló kormányt, akár a részben vagy egészben kiűrtett Ciszjordániában alakít külön *palesztinai államot*. Ilyenféle, külsőleg feltűnő változások azt jelentenék, hogy Izrael keleti határán az eddiginél sokkal hangsúlyozottabban arab nacionalista irányzatú és az elismerés kérdésében is intranzigensebb kormányzatú ország jelenne meg. Mégsem változtatná meg egy ilyen változás sem a helyzet alapvető adottságait, sem az elismerés kérdésében fentebb mondottakat. A palesztinai menekültekre s egy őket képviselő kormányra is áll az, amit az egész arab világról meg lehetett állapítani: hogy ti. egy valamennyire is céltudatos nagyhatalmi politika s annak béketerve igenis képes volna olyan választási lehetőségek elé állítani az arab államokat, melyek szükségképpen előidéznek a reálisabb felfogásúak előtérbe kerülését és a szélsőségesek izolálódását. Ez a palesztinai menekültek politikai szervezeti vonatkozásában azt jelentené, hogy ezeken belül az Izrael felszámolását követelő irányzatokkal szemben élesebb körvonalakban megjelenne a Ciszjordániába való visszatelepülés reális lehetőségét előtérbe helyező irányzat.

Ezért is rendelkezéseket kell tartalmaznia a béketervnek a *menekültek* problémájáról, kimondván először, hogy az 1967 után elfoglalt területek menekültjeit teljes repatriálás és kártérítés, az 1967 előtti izraeli területek menekültjeit viszont teljes kártérítés és csak családi vagy más emberi okokból különösen indokolt esetekben korlátozott számban való repatriálás illeti meg. (...)

Fontos tartalma volna a béketervnek az, mellyel a nagyhatalmak egyenként és együttesen, valamint a Biztonsági Tanács egészében a maguk s az Egyesült Nemzetek garanciája alá helyezik az egész békeművet; különösen minden olyan kísérlettel

szemben, mely későbbi időpontban bármely oldalról megkísérelné akár a határokat, akár az elismerést újból kétségessé tenni.

Végül tartalmaznia kell a béketervnek a lebonyolítás mikéntjének és egymásutánjának a szabályozását, ami az egész terv sikerének a kulcskérdése.

c) A béketerv elfogadtatása és lebonyolítása: a sorrend kérdése

■ (...) Az arab–izraeli ügyben a központi probléma a teljesítés *sorrendje*. Okunk van feltenni, hogy a felek minden hangoztatott intranzigenciájuk ellenére szívük mélyén örömmel fogadnák egy olyan nagyobb erő határozott fellépését, mely mind a két felet egyaránt süjtő *kényszerként* hozná azt, amit *önkéntes engedményként* egyik fél sem hajlandó vállalni; s így elfogadtatja velük minden józanul elképzelhető béketervnek azt az alap gondolatát, hogy az egyik félnek a megszállott területek kiürítéséért, a másiknak pedig az elismertetésért bele kell nyugodnia az egyiküknek sem tetőző 1949–1967 közötti határokbá. (...)

E probléma megoldására, hogy ti. a lebonyolítás nem kezdődhetik *sem* a teljes kiürítéssel, *sem* a feltétel nélküli elismeréssel, egy aránylag egyszerű út látszik a legcélravezetőbbnek: a béketerv lebonyolításának *részleges kiürítéssel* kell kezdődnie, *elismeréssel* folytatódnia és *teljes kiürítéssel* befejeződnie. Vagyis a kiürítendő területet egy első, elismerés előtti és egy második, elismerés utáni kiürítési zónára kell felosztani, amivel el lehet érni, hogy mindkét fél legyen teljesítő is, viszonzó is. A kiürítés megkezdése jelenti az arabok számára annak megtapasztalását, hogy a világszervezet igenis nem tehetetlen, a kiürítés két fázisra tagoltsága viszont annak megtapasztalását, hogy ez a kiürítés nem ok a hiábavaló diadalmámorra, mert nem az történik, amit az arabok szeretnének, hanem az, amit a világszervezet elrendel, s a teljes kiürítés csak egy komoly ellenszolgáltatás, a teljes elismerés fejében érhető el. A másik oldalon a kiürítés megkezdésének kikényszerítése az izraeliek számára a saját erejükben való irreális bizakodás megszűnésére ad indítékot, anélkül hogy az ellenségeiknek való teljes kiszolgáltatottságot jelentené, mert hiszen a második zóna képében jelentős zálog marad a kezükben arra az esetre, ha az arabok a következő lépés, az elismerés megtételét utóbb mégis megtagadnák. A nagyhatalmak politikai és célszerűségi mérlegelésének és döntésének tárgya lehet az a kérdés, hogy a kiürítés mennyiben jelentse az araboknak való azonnali átadást, és mennyiben közbülső, nemzetközi szervek, ENSZ-csapatok által való ideiglenes megszállást. (...)

Zárószó

■ (...). Az arab–izraeli viszály zsákutcája (...) minden külső robbanásveszélyessége ellenére is legbelsőbb adottságaiban egy különösen megmerevedett és alig mozdítható politikai és politikai lélektani helyzetet mutat, amelyben azok a kritikus pontok, ahonnan esetleg mégis továbbmozdítható volna, nagyon pontosan lokalizálhatóak, és meglehetősen egy irányba mutató megoldásokat szuggerálnak. Ezeket próbáltuk megfogalmazni.

1967–1974

■ MOLNÁR GUSZTÁV JEGYZETEI BIBÓ ISTVÁN SZÖVEGÉHEZ

1. A Nemzetközi államközösség bénultsága c. munka 14–16. fejezetének részletei és a Zárószó (Bibó I.: Válogatott tanulmányok. IV. Bp., 1990. 587–675). A három fejezet teljes szövege elérhető a Hungarológiai Alapkönyvtárban az alábbi címen: <http://mek.niif.hu/02000/02043/html/625.html>.

2. Az „arab vagy zsidó bölcs” nyilvánvalóan maga Bibó István, aki ezzel a mottóval nemcsak a két fél beállítottságának viszonylagosságát, hanem saját pozíciójának alapvető pártatlanságát is jelezni kívánta.

3. Ebből a fejezetből – a kényszerű terjedelmi korlátok miatt – csak az alaphelyzetet megvilágító néhány bevezető bekezdést és az 1967 és 1974 közötti „tényeket” őriztem meg, amelyek alapján Bibó a maga értékelési szempontjait és a végleges megoldásra vonatkozó javaslatát kidolgozta. Az alfejezetek (alpontok) közül csak azokat tüntettem fel, amelyekből szerepel valamennyi rész a válogatásban.

4. Az idézőjelek arra utalhatnak, hogy az első két „megérkezés” nem a valóságos történelem, hanem csupán a bibliai történet része. „Az Ábrahám-történetek, az egyiptomi tartózkodás és exodus, a sivatagi vándorlás – írja Komoróczy Géza – nem események voltak, még kevésbé összefüggő eseménysor.” (Meddig él egy nemzet. A nemzet történeti látószöge. Kalligram, Pozsony, 2011. 148.) A zsidóság vallási és népi (később: nemzeti) identitására gyakorolt hatás szempontjából azonban a „történet”-nek van döntő jelentősége.
5. 1967 és 1973 között 16 zsidó település jött létre a Nyugati-parton (Ciszjordániában) 1150 lakossal, 7 pedig a Gázai övezetben. 1977 és 1983 között, a jobboldali Likud kormányzása idején ezzel szemben 186 új település létesült. (Vö.: Rostoványi Zsolt: Együttélésre ítélve. Zsidók és palesztinok küzdelme a Szentföldért. Corvina, 2006. 343, 346.) Az izraeli telepítési stratégiáról és ennek a cionizmus jellegét alapvetően megváltoztató hatásáról bővebben l. Alain Dieckhoff: Les espaces d’Israel. Essai sur la stratégie territoriale israélienne. Paris, 1989, valamint Bernard Avishai: A New Zionism for Greater Israel és The West Bank Tragedy. In: The Tragedy of Zionism. New York, 2002. 235–296.
6. Az izraeli kormány még 1967-ben kiterjesztette a város keleti részére is az izraeli törvénykezést és adminisztrációt, de hivatalosan nem annektálta azt. Izrael többek között azért döntött a csupán de facto bekebelezés mellett, mert nem akarta, hogy Kelet-Jeruzsálem akkor mintegy 60 000 arab lakosának izraeli állampolgárságot kelljen adnia. Az ENSZ BT mindenesetre mind 1968 és 1971 között, mind pedig 1980-ban, az „egységes és egész Jeruzsálem”-et 1980-ban Izrael fővárosává nyilvánító izraeli alaptörvény elfogadása után határozatok sorában állapította meg, hogy a Jeruzsálem korábbi ENSZ-határozatokban rögzített státusának megváltoztatására irányuló izraeli intézkedések és lépések „nem rendelkeznek jogi hatállyal” (Rostoványi, 352–353.).
7. A kérdés szakirodalmában nem találtam erre vonatkozó adatot. Az viszont ismeretes, hogy a mintegy 800 ezer ciszjordániai palesztin közül „a háború alatt és után mintegy 200 ezer, zömmel menekülttáborokban élt palesztin ment át a keleti partra, vagyis a Jordánia fennhatósága alatt maradt területekre” (Rostoványi, 137.). Ez utóbbiakra egyébként maga Bibó is utal (IV. 623.).
8. Henry Kissinger amerikai külügyminiszter „ingázásának” köszönhetően 1974 januárjában megkötötték az egyiptomi–izraeli, majd májusban a szíriai–izraeli csapatszérválasztási egyezményeket. Ez utóbbi a legutolsó olyan konkrét politikai esemény, amire Bibó még utal. Feltételezhető tehát, hogy a kéziratot 1974 közepén zárta le.
9. Az ENSZ BT 1973. október 22-i 338. számú határozata, azon túl, hogy felszólít az 1967-es – 242-es – BT-határozat „maradékaitan végrehajtására”, azt a „döntést” hozta, hogy „kezdődjenek tárgyalások az érintett felek között, melyeknek célja az igazságos és tartós béke megteremtése a Közel-Keleten”. (Vö. Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez. Szerk. Lugosi Győző. L’Harmattan, 2006. 435.) A genfi konferencia decemberben kezdődött el, de „az üdvözlőbeszédék elmondása után elnapolták a tíz nap múlva megtartandó izraeli választások miatt, munkáját azonban többet már nem folytatta” (Rostoványi, 150–151.).
10. Az izraeli Központi Statisztikai Hivatal májusi közlése szerint Izrael összlakosságának (7 746 000) 75,3 százaléka zsidó (5 837 000) és 20,5 százaléka (1 587 000) arab. A fennmaradó 4,2 százalék (322 000) a több mint egymillió lélekszámú orosz bevándorló hozzátartozóiból áll, akiket az izraeli belügyminisztérium nem tekint zsidónak (<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4066247,00.html>). „Palesztina teljes, a Földközi-tengertől a Jordánig terjedő területén” viszont „a szorosan vett zsidóság” már 2005-ben kisebbségbe került. (Rostoványi, 382.)
11. A határozat megállapítja, hogy az igazságos és tartós béke megteremtésének magában kell foglalnia az alábbi alapelvet: „Az izraeli fegyveres erők visszavonása a legutóbbi konfliktus során elfoglalt területekről.” (Lugosi: Dokumentumok..., 404.) A hivatalos angol nyelvű szöveg (Withdrawal of Israeli armed forces from territories occupied in the recent conflict) már nem ilyen egyértelmű, mert – mint Rostoványi is rámutat – ott a „területek” előtt nem szerepel határozott névelő, így az úgy is értelmezhető, hogy „bizonyos elfoglalt területekről”. Az izraeli fél mindenestre – olyan brit és amerikai diplomaták kijelentéseire hivatkozva, akik közvetlenül részt vettek a határozat megszüvegezésében – „határozottan azt állítja, hogy a 242. számú határozat szándékosan fogalmazott így, vagyis szó sem volt arról, hogy Izrael az 1967 előtti határokra vonuljon vissza”. (Rostoványi, 142–143.)

